

ELS APRENENTS DE LA CONCA DE BARBERÀ AL REUS DEL SEGLE XVIII (1773-1793)

per Roser Puig Tàrrrech

En el nostre estudi *Els aprendents de Reus a finals del segle XVIII (1773-1793)*⁽¹⁾, ens trobarem amb 23 conquencs que signaren afermament amb mestres reusencs durant el període analitzat.

L'afermament era el contracte notarial d'aprenentatge. El tutor posava com aprenent un jove a casa d'un mestre artesà, que es comprometia a ensenyar-li l'ofici perquè pogués accedir al mestratge, un cop realitzat el corresponent examen. Generalment durava quatre anys, en els quals l'aprenent vivia a casa del mestre. Un cop finalitzat, normalment als 18 anys, rebia la carta d'aprenentatge. Si superava la prova davant del gremi podia establir un taller propi amb el pagament d'una quota i l'acceptació per part del gremi. Fins aquí la teoria. La realitat que ens aporta l'anàlisi dels documents de finals del segle XVIII difereix substancialment en el fons, més que no pas en la forma, tal com hem deixat palès en el llibre esmentat.

Amb aquest article ens endinsem en la microhistòria d'uns conquencs que anaven a realitzar l'aprenentatge a Reus. En el quadre de l'apèndix podeu trobar el nom i les dades que coneixem a través de la font documental treballada. En l'afermament es tracta la procedència, l'origen familiar (nom i ofici del pare), l'ofici i el mestre escollits, les condicions econòmiques del contracte, la durada de l'aprenentatge i, en alguns casos, l'edat d'inici⁽²⁾. A partir dels contractes i altres recerques paral·leles ens aproximarem al perfil d'aquests 23 individus, els motius de la seva marxa i les conseqüències.

En primer lloc podem fer-nos una pregunta prèvia, per què Reus? Reus, a finals del segle XVIII, és la segona població de Catalunya -rera Barcelona- i com

⁽¹⁾ Edicions del Centre de Lectura, «Assaig» 40, Reus 1992.

Procedirem al buidatge exhaustiu dels contractes d'aprenentatge efectuats a mestres de Reus signats davant els notaris reusencs, els manuals dels quals es conserven a l'Arxiu Històric de Tarragona. En total consultarem més de cent seixanta volums. Per tal d'agilitzar la feina vam elaborar una fitxa-model que després treballarem informàticament.

⁽²⁾ Entre parèntesi anotem l'edat que tenien segons el registre de baptismes, dada que ens ha facilitat amablement l'amic rocafortí Valentí Gual Vilà.

a tal és un centre comercial i industrial important. Constitueix un enclavament privilegiat en el comerç de l'interior a l'exterior a través del port de Salou. Esdevé un lloc d'atracció de les persones que viuen a les comarques veïnes, moltes de les quals hi emigraran definitivament i contribuiran al seu engrandiment.

La ciutat reusenca atreurà molts joves que hi veuran una possibilitat de millorar la situació personal, sigui restant a viure a la capital de l'actual Baix Camp, sigui aprenent un ofici per exercir-lo al seu lloc d'origen. L'aprenentatge es dibuixa com una formació professional o bé com una forma d'emigració definitiva. En conseqüència, una sortida a l'excedent de mà d'obra del camp. Per alguns pares posar el fill d'aprenent és col·locar-lo durant quatre anys, per alguns altres és assegurar-los el futur.

En la nostra obra, en la qual hem processat informació de gairebé mil aprenents en les dues dècades (1773-1793) d'anàlisi, poc més de la meitat són de la mateixa ciutat de Reus. Dels forasters, un 72,64% són nascuts al Camp de Tarragona. A un segon nivell hi ha el Priorat, amb 11,7%, i la Conca de Barberà, amb el 7,28%. En un tercer grup, gairebé testimonial, hi ha les comarques de les Garrigues (1,9%), la Ribera d'Ebre (0,95%) i l'Urgell (0,95%)⁽³⁾.

La Conca de Barberà es mostra amb una estreta relació amb Reus, lloc de destí de part dels seus emigrants⁽⁴⁾. Així, alguns dels joves de la Conca que van a Reus a aprendre l'ofici hi tenen vincles personals:

Antoni Vilà Manresa, de Solivella, aprenent de sastre, era fill d'una reusenca, filla del passamaner Josep Manresa (difunt ja el 1760)⁽⁵⁾.

Pere Francesc Boada, de la Guàrdia dels Prats, aprenent de veler, era fill d'un pagès de Montbrió del Camp.

Isidre Ferrer Nadal, de l'Espluga de Francolí, aprenent de fuster, té a Reus el seu germà Pau.

⁽³⁾ A la Segarra localitzem a Mateu Martí Pla, de Vilanova i Sant Antolí, un noi de 13 anys, orfe de pare, que el 1774 es trasllada a Reus per aprendre de perxer. De Tàrraga surten el 1782 Josep Codina (de pare comerciant) per aprendre de veler i el 1790 Magí Leonart per sabater (únicament dos anys). El 1774 ens consta la vinguda a Reus de l'aprenent de l'«Urgell» Francesc Fonter Bellera, per anar a casa d'un mestre fuster. Finalment, de l'Anoia, Antoni Mateu Puigdemòles, aprèn de veler el 1780.

⁽⁴⁾ *Els aprenents de Reus...*, nota 2, pp.87 i 89.

⁽⁵⁾ En el cadastre del 1780 de Reus hi trobem dos Pere Manresa, velers; un dels quals posa aprenents al seu taller del carrer de la Concepció.

A part de Reus, els conqueucs podien anar a aprendre un ofici a la mateixa Conca, a Barcelona i a centres artesanals propers, com Valls, Cervera⁽⁶⁾ i Igualada.

De la Conca, coneixem en detall el cas de Montblanc, en els mateixos anys del nostre estudi⁽⁷⁾. A través de la mateixa font, la notarial, a Montblanc només es formalitzaren 6 contractes d'aprenentatge amb artesans, 3 dels quals són de boters. La meitat dels pares són pagesos i, de la resta 1, és fuster (s'inclina per la boteria), un altre espadenyer (es decanta per les sabates) i, finalment, un tutor que és capellà també opta per les bótes. Val a dir que, en la majoria d'ocasions, una de les dues parts no és nascuda a Montblanc: el boter Josep Barrot, de Sarral i el sabater Macià Vivó, de Santa Maria de Miralles; els aprenents, un és d'Alcover i un altre de Lilla. Cal creure que bona part dels tractes es realitzarien de forma oral, o bé només es registrarien en els llibres dels gremis, sense necessitat d'anar al notari, factor que sempre representava un cost addicional.

Barcelona es presenta com una ciutat amb un fort poder d'atracció, com correspon a la seva capitalitat. Manuel Arranz va estudiar els aprenents de les confraries dels mestres de cases i fusters. Va presentar els resultats de la Conca i Alt Gaià en un interessant article⁽⁸⁾. En els anys 1773-1793 localitza 22 aprenents: 6 de l'Espluga de Francolí, 4 de Sarral, 3 de Montblanc i de Santa Coloma de Queralt, 2 de Vimbodí, 1 de Rocafort de Queralt, de Barberà de la Conca, de Montargull i de Passanant.

Referent a Reus i la procedència dels aprenents de la Conca, són de vuit poblacions -en ordre de més a menys aprenents-:

8 de Sarral

4 de l'Espluga de Francolí

⁽⁶⁾ L'estudi dels gremis de Cervera i dels aprenents és un objectiu atractiu per l'important fons conservat a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera i que Dolores Montagut ha inventariat, «Inventari dels antics gremis i confraries de Cervera», a *Miscel·lània Cerverina* (Cervera), 8 (1992): 255-265.

⁽⁷⁾ Josep M.T. Grau i Pujol, *Base demogràfica, indústria i comerç a Montblanc a finals del set-cents (1773-1793) a través de llibres sacramentals i manuals notarials*, tesi de llicenciatura, Tarragona 1988, pp.894-903.

⁽⁸⁾ «Aprenents de la Conca de Barberà al sector barcelonès de la construcció (s.XVII-XVIII)», a *Aplec de Treballs* (Montblanc), 3 (1981), pp.253-268. Us remetem a les paraules de l'autor sobre els aprenentatges, ja que en fa una anàlisi molt encertada.

3 de Montblanc
2 de Vimbodí
2 de la Guàrdia dels Prats
2 de Solivella
1 de Vilaverd
1 de Vilanova de Prades

Les quatre primeres (amb excepció de Santa Coloma de Queralt) coincideixen amb les quatre primeres de Barcelona. L'explicació és molt clara: es tracta de les poblacions amb major nombre d'habitants de la demarcació⁽⁹⁾.

La Guàrdia, Solivella i Vilaverd són indrets que es troben al llarg de la carretera de Tàrraga a Reus, vial important de comunicació en el segle XVIII.

Finalment, Vilanova de Prades, lloc pertanyent a la comarca natural de les muntanyes de Prades, amb estreta relació amb Reus. Coneixem dos altres vilanovins situats a Reus aquesta època:

Joan Domènech Quadrat, sastre, es casa a Reus amb Francesca Biscarrues (sic), filla d'un veler de Reus. Havia nascut a Vilanova de Prades el 2 de febrer de 1765. Era el cinquè de sis germans⁽¹⁰⁾.

Jaume Espasa Vila, sastre, celebra noces el 1797 amb Teresa Font a Reus.

Però, quin era el seu origen sòcio-econòmic? Els afermaments ens donen a conèixer el 90% dels oficis dels pares, i ens defineixen un ampli ventall de situacions.

Més de la meitat, 14, són pagesos. La resta són artesans (2 boters, 1 sastre, 1 teixidor de lli, 1 terrissaire -difunt- i 1 mestre de cases) i, englobats en el sector terciari, comptem amb 1 negociant, 1 cirurgia i 1 porter. Si comparem

⁽⁹⁾ Aquestes poblacions són gairebé les mateixes que mantenen intercanvis comercials amb aiguardent amb Reus i Valls. Vegeu Salvador-J. Rovira Gómez, *Els lxart. Una nissaga setcentista de botiguers i comerciants vallencs*, Valls 1987, p.57; i, del mateix autor, «Els aiguardents del Camp de Tarragona a la segona meitat del segle XVIII», a *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona 1984, 1r.volum, p.313.

⁽¹⁰⁾ Tres nois i tres noies. Les tres noies moriren albats, mentre els seus germans grans, Domènec i Francesc, es casaren a Vilanova de Prades. Coneixem les dates de naixement gràcies a Valentí Gual i pels matrimonis buidàrem els llibres de la Prioral de Sant Pere de Reus.

aquestes xifres amb l'estudi global, observarem un nombre considerablement superior de pagesos i, a la vegada, un menor nombre d'artesans. La Conca de Barberà es presenta com una comarca agrícola.

D'entre els fills, 3 segueixen l'ofici del pare: 1 terrissaire, 1 boter i 1 porter; mentre els altres 3 aprenen oficis relacionats amb el patern: 1 veler (fill d'un teixidor de lli), 1 sastre (fill d'un negociant) i 1 fuster (fill d'un boter)⁽¹¹⁾.

L'extracció econòmica és molt variada. Apareixen des de fills de destacats negociants (Joan Gay, de Montblanc) a fills de pagesos amb poca terra; des de fills d'artesans a fills de viudes. En definitiva, i com ja havíem avançat, des de joves que veuen en l'aprenentatge una formació professional, a altres que hi cerquen una sortida per malviure 4 o 5 anys amb la possibilitat final d'emigrar a Reus per exercir un ofici com a assalariat, formant part d'un incipient «proletariat» en augment; des de nois que veuen en l'aprenentatge a Reus una porta oberta per establir relacions comercials o laborals a la ciutat, als qui no en treuen cap profit.

La persona que avala, que presenta l'aprenent en el contracte, ens apropa al seu entorn. La família és el marc social en què ens movem, i el cap de casa exerceix la seva potestat en un 75% dels casos (quinze punts per sobre del total d'aprenents). Un es presenta a si mateix i els altres tres ho són per parents propers: el germà, l'oncle i el padrí.

Acabem de veure la situació del lloc d'origen, però quin era l'estatus que es trobava? Les condicions econòmiques que reforcen el contracte ens hi aproximen. En l'estudi general hem determinat tres grups de condicions:

- una, pagar al mestre perquè accepti l'aprenent;
- la segona, pagar si l'aprenent no acaba el contracte;
- i la tercera, cobrar el dia que acabi el contracte;

que trobarem en un 65% dels casos. Poden aparèixer combinades; hi ha qui arriba a establir les tres amb valors diferents.

El primer grup assegura que el mestre ensenyarà l'ofici a l'aprenent i que aquest no representarà una càrrega per a l'amo del taller en el primer any, quan es considera encara no productiu.

⁽¹¹⁾ Els dos que falten, a través dels registres sacramentals, sabem que eren pagesos.

El segon tipus ens apropa a les dures condicions de vida a què estava sotmès generalment l'aprenent: la fugida era una possibilitat. Si a l'època medieval els càstigs podien ser corporals, a la moderna es tradueixen en compensacions econòmiques. El tutor del noi es fa vigilant directe de l'aprenent perquè acabi el contracte.

El darrer condicionament palesa novament el valor del diner cada cop superior i com l'aprenentatge pot amagar un contracte laboral, no admès pel sistema gremial.

Les condicions que pacten els aprenents de la Conca de Barberà s'allunyen de la mitjana general. No trobem cap cas del tercer grup (que representa més del 21% del total) i només quatre casos del segon.

En un 61% (mentre que el global és del 21%) els tutors s'obliguen a pagar pel primer any d'aprenentatge. Ara bé, les quantitats són variables. Si bé la mitjana, de 35 lliures, és la mateixa que la del total d'aprenents reusencs, trobem un màxim de 50 lliures i un mínim de 25. A banda, dos contractes estableixen pagament per dia treballat (1,75 sous i 6 sous), fet que ens pot fer pensar que l'aprenent es reserva dies per treballar amb el seu pare.

La durada de l'aprenentatge és, en el cas dels conquecs, superior a la mitjana. La majoria, també un 61%, segueixen la normativa de 4 anys, però un 30% ho fan per més temps. Els quatre aprenents amb 5 anys d'aprenentatge són els 2 serrallers, el terrissaire i 1 sabater.

La durada, que venia regulada per cada gremi, no s'aplicava estrictament. Segons quina era l'edat d'inici de l'aprenentatge podia allargar-se o escursar-se de forma inversament proporcional; i hom podia eximir anys amb el pagament en metàl·lic de diners. Del segon cas no en trobem cap a la Conca.

La font documental només ens dóna a conèixer l'edat de 6 joves; però a través dels llibres de baptismes en coneixem la de 13. En primer lloc, constatem la no coincidència de l'edat declarada i la real en alguns casos, tant a la baixa com a l'alta: Ramon Carbonell afirma tenir 14 anys, quan en realitat en té 16; Anton Torres diu tenir-ne 19 mentre encara en té 16. La majoria dels conquecs tenen a la ratlla dels 16 anys d'edat.

Però, quins foren els oficis escollits per aprendre a Reus? Per sectors, destaca el ram tèxtil, amb 6 aprenents: 3 sastres, 2 velers i 1 passamaner. El sector tèxtil era el d'un major pes demogràfic al Reus de finals del segle XVIII.

Segueix la boteria, que és a la vegada l'ocupació amb una major demanda. Un 21% dels joves van a aprendre l'art de la botada a Reus, ciutat on cada cop és major el nombre de boters en relació a la indústria de l'aiguardent; i és a la vegada un ofici en demanda a la Conca de Barberà. De fet, és la segona ocupació escollida pel total d'aprenents (99 aprenents de boter rera els 102 de veler).

Destaquen en tercer lloc els espardenyers, els quals retornaran al seu lloc d'origen. Una viuda, 1 mestre de cases i 1 pagès veuen en aquest ofici una sortida per als seus fills. Tenim notícia que Ramon Carbonell Sans i Joan Rius Sumalla, de l'Espluga de Francolí i de Vimbodí, respectivament, un cop passats els anys d'aprenentatge a Reus, tornaran als seus llocs de naixement. El primer es casarà amb Maria Amigó Borges, el 12 de juliol del 1798. El vimbodinenc ho farà, el 26 de setembre del 1799, amb Paula Queixal Fabregat.

En el sector del metall, i en estreta relació amb l'activitat constructiva, com 2 fusters, trobem 1 ferrer i 2 serrallers. En canvi, no apareix cap mestre de cases.

El perfil del jove de la Conca de Barberà que va a Reus a fer d'aprenent a finals del segle XVIII és el d'un jove de 16 anys, fill d'una família de pagesos amb una certa renda. A Reus treballa a casa d'un mestre boter, on restarà quatre anys i, amb molta probabilitat, restarà a viure a la ciutat del Camp. El seu pare, que actua com a responsable, pagarà 35 lliures al mestre reusenc per les despeses del primer any i veurà, en aquesta inversió, la forma d'assegurar un futur al seu fill no primogènit. Aquest retrat que acabem de fer és de fet un model irreal, fruit de l'estadística, que ens exemplifica la realitat.

Entre l'aprenent que baixa de la Conca a Reus i el que resideix a la ciutat hi trobem diferències importants. Des de l'edat d'inici de l'aprenentatge, dos anys inferior als reusencs, a l'ofici escollit, veler per aquests; a l'ofici del pare, artesà; a les condicions de vida de la família d'origen, més humil; a la manca de pagament al mestre per part del tutor, etc.

Aprenents de la Conca de Barberà a Reus (1773-1793)

NOM	POBLACIÓ	OFICI	MESTRE
Pau Anguera	Espluga de Francolí	terrissaire	Francesc Folc
Ramon Carbonell	Espluga de Francolí	espardenyer	Francesc Espar
Isidre Ferrer	Espluga de Francolí	fuster	Pere Santgenís
Manel Vidal Bonet	Espluga de Francoí	fuster	Feliu Massó
Pere Francesc	Guàrdia dels Prats	veler	Francesc Fuster
Miquel Vallverdú	Guàrdia dels Prats	boter	Joan Bonet
Joan Gay Gil	Montblanc	sastre	Pere Garrell
Ramon Murtra	Montblanc	serraller	Ponç i Ponç Quintana
Antoni Torres	Montblanc	porter	Josep Sales
Manel Badia	Sarral	boter	Manel Cuder
Joan Barrot	Sarral	boter	Jacint Pla
Jeroni Camell	Sarral	peller	Joan Font
Francesc Carbonell Grau	Sarral	espardenyer	Ramon Pei
Jaume Ferrer	Sarral	passamaner	Gabriel Salvat
Antoni Pedreny	Sarral	serraller	Josep Rabassa
Pere Sabidó	Sarral	veler	Josep Segimon
Jeroni Torner	Sarral	sabater	Rafael Mateu
Francesc Inglès	Solivella	boter	Francesc Salvador
Antoni Vilà	Solivella	sastre	Josep Xofré
Isidre Rosselló	Vilanova de Prades	sastre	Josep Bartolí
Martí Ódena	Vilavert	ferrer	Isidre Adseries
Jaume Cortada	Vimbodí	boter	Pere Serra
Joan Rius Sumalla	Vimbodí	espardenyer	Ramon Freixes

DATA	EDAT	OFICI PARE	PRESENTANT
18-6-72		terrisaire	Jeroni Clariana, pagès de Reus (padrí)
8-5-86	14 (16)	mestre cases	Ramon Carbonell, mestre cases (pare)
19-4-73	(17)	sastre	Maurici Ferrer (pare)
12-2-79	(20)	boter	M. Teresa Bonet, viuda Onofre Vidal (mare)
23-9-85	(21)	pagès	Francesc Ortoneda, rector (oncle)
31-12-84	(22)	pagès	Joan Vallverdú (pare)
2-9-88		negociant	Joan Gay (pare)
8-12-87	(14)	pagès	Josep Murtra (pare)
9-8-85	19 (16)	porter	ell mateix. Fill de Pau Torres, porter jurat de Montblanc
1-7-71	16	pagès	Josep Badia (pare)
17-1-84		boter	Josep Barrot (pare)
18-12-84		pagès	Josep Camell (pare)
11-12-76		pagès	Francesc Carbonell (pare)
8-1-76		cirurgia	Josep Ferrer (pare)
7-6-89		pagès	Ignasi Pedreny (pare)
10-8-70	15	teixidor lli	Lluís Sbidó (pare)
26-8-71	15	pagès	Jeroni Torner (pare)
7-12-70		pagès	Josep Ignasi, mestre de cases (germà)
17-8-88	16 (16)	pagès	Joan Vilà (pare)
4-10-84		pagès	Antoni Rosselló (pare)
17-5-72	22	pagès	Martí Ódena (pare)
5-2-70		pagès	Francesc Cortada (pare)
1-12-90	13 (13)	pagès	Josepa Sumalla, viuda Manel Rius (mare)